

Benjamin Ivaničin

VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE MLADIH

Koji su to mladi? To je njih oko 800 slučajno odabranih među učenicima usmjerenog obrazovanja, studentima i mladim radnicima do 27. godine života. Ima ih odasvud s područja SR Hrvatske: s centara usmjerenog obrazovanja iz Varaždina, Bjelovara, Koprivnice, Zagreba, Ivanič-Grada, Siska, Karlovca, Osijeka, Vinkovaca, Nažica, Pule, Rijeke, Makarske, Splita, Zadra, Sinja; s fakulteta u Splitu, Osijeku, Zagrebu; iz radnih organizacija iz različitih gradova podjednako te učenika usmjerenog obrazovanja.

Njima su Benjamin Čulig, Nenad Fanuko, mr. Velibor Jerbić postavili na »induktivan« način pitanja o vrijednostima individualnog života i društva, o vrijednostima višega reda i o vrijednosno-normativnim stavovima. Sve su odgovore stručno obradili i interpretirali, tako da pred sobom imamo jednu, iako ne najpotpuniju i najsavršeniju, ono ipak realnu sliku mladih u našem društvu, i to u sadašnjem stadiju njegova razvitka. Istraživanje je provedeno godine 1981. Organizirao ga je Znanstveno-istraživački odsjek Centra društvenih djelatnosti SSOH. Rezultati su uoči 10. kongresa SSO Hrvatske objavljeni pod naslovom *Vrijednosti i vrijednosne orijentacije mladih*, Zagreb 1982.

Od osam predloženih anketnih upitnika, izravno i izričito na vjeru se odnosi sedmi, posvećen vrijednosno-normativnim sustavima. U tom dijelu istraživače je zanimalo »da li postoje koherentni skupovi normi i imperativa kojima se mladi rukovode u određivanju vlastitog stava prema važnim životnim situacijama ili objektima koje susreću u životu« (str.

115.). U tu su svrhu izabrali osam vrijednosno-normativnih sustava i unutar njih postavili mladima 32 pitanja, iz svakog sustava tri do pet. Ti su sustavi slijedeći: cinički, intelektualistički (Platonova etika), utilitarni, stoicistički, hedonistički, pesimistički, kršćanski i relativistički. Kršćanstvo je bilo zastupljeno s ova četiri stavka stavljena na izbor mladima:

1. Ljudska je sloboda u Božjim rukama; najbolje je u svemu se pokoravati vlastima, jer je svaka vlast od Boga dana.
2. Ljubite svoje neprijatelje i molite za one koji vas gone.
3. Pokoravati se Božjim zakonima — to je najracionalniji kriterij ljudskog djelovanja.
4. Rad je potreban za zadovoljenje svakodnevnih potreba. Bog će se pobrinuti za ostalo.

Na temelju odgovora istraživači su izradili rang-listu na kojoj se čita ovaj rezultat: *Najpozitivniji je stav mladih prema intelektualizmu (Platonu) i hedonizmu dok se pesimizam i kršćanstvo u potpunosti odbacuju.*

Do takvog je rezultata, prema našem mišljenju, došlo zbog više nedostataka u formuliranju navedenih kršćanskih normi.

Na prvom mjestu način formulacije kršćanskih stavova očituje nepučenost istraživača u kršćanstvo. Mjesto da se za upoznavanje kršćanstva obrate na kršćanske izvore, oni se obraćaju na Vuka Pavićevića, na njegov *Uvod u etiku* iz 1966. (Ne bi se više okoristili, ali bi bili ažurniji da su se obratili na drugo prerađeno izdanje toga djela izdano pod naslovom *Osnovi etike* iz g. 1974.) Pavićević je nepouzdan kada raspravlja o vjeri i moralnim normama. Stoga autori na temelju krive vizije kršćanstva tempiraju formulaciju kršćanskih stavova prema životu. Oni misle da u skolastičkoj etici osnova ljudskog zaključivanja nije razum nego vjera; da kršćanstvo smatra da čovjek treba da izbjegava sve zemaljsko i svjetovno; da treba da radi samo za spas vlastite duše, a Bog će se pobrinuti za ostalo; da čovjek razloge za svoje ponašanje nalazi u fiktivnom zagrobnom životu; da je njegovo učenje u etičkom smislu reakcionarno, a njegove pristaše pogodne za manipulaciju; da su osnovne vrline kršćana vjera, ufanje i ljubav bez profane konotacije itd. (str. 122. — 123.). Budući da se sve to malo poklapa s kršćanstvom, trebalo je da se istraživači bolje upoznaju s njime ili da dio upitnika o vjeri povjere čovjeku stručnjaku u tome.

Što se tiče formulacije kršćanskih stavova u upitniku, treba reći da su ti stavovi, iako uzeti iz Biblije, predloženi u najnegativnijem obliku, u psihološki teško prihvatljivoj predodžbi, da su dani verbalno bez veze sa shvaćanjem u kršćanskoj tradiciji i teologiji i da ostavljaju dojam da su oni koji su ih formulirali posve prespavali Drugi vatikanski koncil. Ne znam bi li se i najiskreniji vjernik izjasnio za tako formulirane stavove. Deset zapovijedi npr. nisu tako heteronomne kao što su predstavljene. One nisu za ropsku pokornost nekim zakonima nametnutim čovjeku izva-

na s batinom u ruci, nego su za rascvat čovjeka u njegovoj čovječnosti, sva izvedena iz njegove ljudske naravi kao zahtjev i zov te naravi za svojim vrhuncima. Budući da Bog ne može biti protiv ljudske sreće, ljudske veličine, ljudske autentičnosti i ljudskog uzdizanja, on sam stoji za tim zahtjevima. Identificira se s čovjekom, identificira se s razvojnim zakonima ljudske sudbine i utoliko su te zapovijedi njegove. Jednako su njegove kao i čovjekove. Međutim, ništa se od svega toga iz predložene formulacije ne može naslutiti.

Mnogo lošije stoji s formulacijama ostalih triju stavova u upitniku. Svaki od njih traži distinkcije da bi se mogao dobro shvatiti. Što znači fraza »sloboda je u Božjim rukama«? Što znači »svaka vlast, kojoj se treba pokoravati«? Kako bližnji postaje kao neprijatelj objekt ljubavi? Što je ono što Bog našem poštenom zalaganju u poslu nadodaje? Na sva ta pitanja nije lako odgovoriti pa i suptilniji kršćani u prosudbi svojih djela pri svjetlu tih stavova zataje ili ih zabace u kut svoje religiozne svijesti. Očekivati da ti stavovi u jednoj anketi stupe iz te svijesti u prvi plan, i to još u onih u kojih je religiozna svijest nepotpuna ili pak nije posve sazrela, kao što je to u omladine, velika je iluzija i posve nerealno.

Za to što je omladina dala prednost platonizmu pred kršćanstvom ipak je odgovoran nemar koji se očituje u neusklađenosti pitanja u upitniku. Ta ne nalaze li se sva tri intelektualistička stava, na temelju kojih Platon osvaja prvo mjesto, u deset zapovijedi, kao njihova nužna pratnja koja u njima ima svoje izvorište? Kako su onda ti stavovi mogli u upitnik biti uneseni kao *suprotnost* deset zapovijedi? Zar je stav: »čovjek treba uskladiti čulne potrebe, afekte i misli«, suprotan zapovijedima kršćanskog religioznog čovjeka? Ta deset zapovijedi ne idu ni za čim drugim nego za tom čovjekovom zrelošću koju Platon stavlja za ideal. I tako redom vrijedi isto za odnos ostalih intelektualističkih stavova prema deset zapovijedi, a da i ne govorimo o Platonovoj prisutnosti u kršćanskoj misli (augustinizam).

Iako su sve to stvarne slabosti ankete, ipak ne bismo htjeli zaključiti ovako: Budući da deset zapovijedi sadrže intelektualističke stavove, za koje se omladina najpozitivnije izjavljuje, omladina stvarno prihvaća kršćanstvo na prvom mjestu. Zašto takav zaključak odbacujemo?

Svi znamo da danas postoji humanistički moral, kojeg se žele pridržavati i ateisti; dapače, taj se humanistički moral materialiter ne razlikuje od kršćanskog morala. Krist nije donio nove zakone, nego nam je otkrio njihove najdublje vrhunaravne motivacije. Zato opravdano možemo pretpostaviti da se omladina, opredjeljujući se za humani moral, ne opredjeljuje time za kršćanski moral, za kršćansku motivaciju i inspiraciju humanog morala. Na to nas upućuje i to što su po broju glasova deset zapovijedi došle na 26. mjesto od 32 mjesta, dok intelektualistički stavovi (humani moral) zauzimaju 3., 4. i 6. mjesto. Nije li

to jasan signal: humani moral hoćemo, a kršćanstvo nećemo? I ako je to tako, zašto je tako?

Za to mogu biti dva razloga: ili omladina pri susretu s kršćanskim moralom u njemu ne vidi humani moral (etos) ili ga vidi, ali ne prihvaća njegovu kršćansku inspiraciju nego se odlučuje za zatvoreni humanizam. Bilo jedno ili drugo, a nadamo se da je pretežno prvo, kršćani moraju učiniti sve da po njihovim riječima i po njihovu kršćanskom ponašanju dođe na vidjelo humanistički moral, da prije svega budemo ljudi (J. Jurjević). Pod tim je vidikom anketa, koja nam govori o tome što omladina smatra da spada na njezin idealni lik, za nas vrlo poučna.

Pa koje sve ljudske (humane) vrijednosti naša omladina smatra za sebe prepoznatljivima?

Evo njezinih prioriteta prema anketi:

Čovjek treba uskladiti čulne potrebe, afekte i misli, što smo već spomenuli. Svaki čovjek u društvu treba zauzimati ono mjesto na kojem može prema vlastitoj mudrosti i sposobnosti najbolje i najviše služiti zajednici. Lijepo je ono što u sebi sadrži harmonične odnose i što godi našem razumu (str. 132.). Jednom riječi, ideal je harmonična ličnost izgrađivana kroz harmoniju sa zajednicom. Ovdje je svaka shizofrenija, osobna i društvena, shvaćena gubitkom vlastitog identiteta.

Što se tiče *individualnog života* u budućnosti, ispitanici najviše žele: biti zdravi, poštteni, imati čistu savjest, odgajati djecu da postanu ljudi, pomagati drugima u nevolji, imati skladnu obitelj, imati djecu. *Znatno manje izražavaju želju* da budu slobodni, ni o kome ovisni, da se bore i borbom postižu uspjeh, da stupe u brak, da se žrtvuju za druge, da žive i žrtvuju se za nešto veliko, da imaju auto, vikendnicu, jahtu i slično. *Najmanje iskazuju želju* da postanu slavni, vrlo bogati, da imaju svaku stvar koja se može poželjeti, da budu moćni i da se nikoga ne boje, da troše mnogo novca, da piju skupa i fina pića, da puše fine cigarete itd., da ništa ne rade i ljenčare (str. 80.).

Za mlade je *najpoželjnije društvo* u kojem se strogo poštuju ljudska prava, u kojem je svima osigurano zaposlenje, u kojem su odnosi normirani po načelima samoupravljanja, u kojem se zvanje bira prema vlastitim željama i sposobnostima. *Manje žele* da rad bude osnovna društvena vrijednost i smisao života, da razlike u osobnim dohocima ovise o zalaganju, kvaliteti rada, stručnosti i odgovornosti, da interesi društva budu interesi radnika, da se u političkom životu poštuju demokratska načela slobode govora i okupljanja. *Još manje žele* da Savez komunista bude vodeća idejno-politička organizacija, da sva sredstva za proizvodnju budu u društvenom vlasništvu, da život društva bude podređen ekonomskom napretku društva i osobnom standardu. Smatraju *nepoželjnim* da štrajkovi i javni protesti budu zabranjeni, da politički vođe imaju najveći utjecaj u društvu, da država bude snažna s čvrstim zakonima,

dobrom administracijom i policijom, da najveći utjecaj u društvu imaju najsposobniji koji uspijevaju pobijediti sve suparnike. *Najnepoželjnije* je društvo s konkurencijom koja osigurava uspjeh boljima i lukavijima, u kojem se odluke obvezatne za sve donose u jednom centru, u kojem vlada podjela na one koji su uspjeli u životu i na one koji nisu, na bolje i lošije, na jake i slabe (str. 99.—100.).

Kako se mladi odnose prema vrijednostima samoupravnog socijalističkog razvoja? *Najprihvaćenije* je za njih da radnička klasa raspolaže rezultatima svojega rada, da se svi angažiraju za samoupravljanje kao najbolji i najpravedniji pravac razvoja društva, da Savez komunista uvijek donosi lijepe programe, a malo čini da ih privede u djelo, da bi trgovine bile bolje opskrbljene kad bi postojale privatne prodavaonice i trgovci, da su radnici zainteresirani samo za novac, a ne i za ostale društvene vrijednosti. Omladina *znatno manje prihvaća* da su komunisti iskreni borci za ljudska prava i slobode, da mladi ljudi imaju povjerenja u Savez komunista, da se samo radnička klasa može uspješno suprotstaviti rastućem birokratizmu, da Savez komunista vodi računa o interesima radničke klase samo na riječima, da radnička klasa ne može biti nosilac našeg društvenog razvoja. *Najmanje* je za omladinu *prihvatljivo* da je društveno vlasništvo najbolji i konačni oblik vlasništva nad sredstvima za proizvodnju, da bi se poljoprivreda brže razvijala kad bi sva zemlja postala društveno vlasništvo, da smo samoupravljanjem zakomplicirali odnose i stvorili nepotrebne obveze (str. 92.).

S obzirom na *profesionalni rad*, u kategoriju *izuzetno poželjnih* značajki omladina stavlja ove: sigurno radno mjesto, posao koji pomaže drugim ljudima, posao uz koji se može stalno usavršavati, posao koji je dobro plaćen, rad u organizaciji u kojoj postoji osjećaj zajedništva i izražen interes svih zaposlenih za interes poduzeća. U kategoriju *poželjnih* značajki, prema njima, spadaju ove: mogućnost ostvarivanja samoupravnih prava na svojem radnom mjestu, posao koji zahtijeva suradnju s drugim ljudima, posao koji se u društvu cijeni, posao koji omogućuje stvaralački rad, rad u organizaciji pod rukovodstvom sposobnih stručnjaka. Za omladinu su *nevažne* značajke: posao koji zahtijeva snalažljivost i spretnost, mogućnost sudjelovanja u upravljanju radnom organizacijom, posao koji traži velike napore, rad u velikoj radnoj organizaciji, miran i ustaljen posao, rad u organizaciji u kojoj vladaju red i stroga disciplina. *Nepoželjne* su značajke: rad u organizaciji u kojoj se zna tko je »šef«, rad u industrijskoj organizaciji, posao koji traži izuzetne napore, posao koji je povezan s opasnošću (str. 52.).

U što omladina želi ulagati *slobodno vrijeme*? Za nju je *izuzetno poželjno* da mogu slušati ploče koje vole, da mogu putovati, da mogu uživati u svakom trenutku slobodnog vremena. Omladini je *poželjno* posjećivati prijatelje i primati posjete, čitati vrijedne knjige, aktivno se baviti sportom, posjećivati sportske priredbe, posjećivati disko-klubove,

zabavne priredbe, festivale, spektakle. *Srednje poželjno* jest biti aktivan u svojoj lokalnoj zajednici, posjećivati koncerte, kazališta i kulturno-umjetničke priredbe, uzgajati životinje, raditi u humanitarnim organizacijama. *Manje poželjno* jest maštati i sanjariti, biti aktivan u političkom životu, pobjeći od svakodnevnih briga, baviti se kulturno-umjetničkim amaterizmom, aktivno se baviti istraživanjem i inovatorstvom. *Najmanje je poželjno* biti izvan nadzora i kontrole, baviti se tehničkim stvaralaštvom, gledati televiziju na 12 kanala (str. 67.—68.).

To su želje, *humane* želje, današnje omladine u ovaj čas. Ona prihvaća samo onaj moral pod koji se opravdane želje s te liste mogu najbolje svesti. Zato je potrebno da kršćanski moral o tome vodi računa, da se omladini predstavi kao onaj moral po kojem su sve njihove opravdane želje maksimalno ostvarive. To ne znači da će time kršćanski moral biti prihvaćen kao put u transcendenciju, ali, sigurno, neće nikome biti zapreka na tom putu.